

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Навчально-науковий Юридичний інститут

Кафедра теорії та історії держави і права

Сворак С. Д.

**НАРОДОВЛАДДЯ У ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОМУ
БУДІВНИЦТВІ УКРАЇНИ**

**Методичні вказівки для здобувачів вищої освіти заочної
форми навчання Навчально-наукового юридичного інституту
для підготовки до семінарських занять
галузь знань 08 «право»
спеціальність 081 «право»
освітній ступінь «магістр»**

Івано-Франківськ

2023

Методичні вказівки для підготовки семінарських роботи для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня магістр спеціальності 081 «Право» заочної форми навчання. С. Д. Сворак; Навчально-науковий Юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2022. 12 с.

Навчальний посібник містить типові плани семінарських занять, списки рекомендованої літератури, методичні вказівки. Розрахований на здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» освітній ступінь «Магістр» заочної форми навчання викладачів юридичних навчальних закладів.

Протокол № 3 від 31 жовтня 2022 р.

Завідувач кафедри теорії та історії держави і права _____ **Адамович С.В.**
(підпис)

31 жовтня 2022 р., протокол № 3

Схвалено Науково-методичною радою Навчально-наукового юридичного інституту

Протокол № 2 від 12 грудня 2022 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту

Протокол № 4 , від 17 січня 2023 р.

Рецензенти:

Кернякевич-Танасійчук Ю.В., доктор юридичних наук, професор кафедри судочинства Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Адамович С. В., доктор історичних наук, професор кафедри теорії та історії держави і права Навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ВСТУП

Формування та систематизація знань про проблему народовладдя в історії держави і права України у вітчизняній правознавчій науці – головна мета вивчення дисципліни. Глибинне розуміння сучасних шляхів розвитку наукових поглядів на сутність інституту народовладдя в історії держави і права України як ніколи актуальне сьогодні в умовах зміцнення інститутів демократії, які є запорукою державного суверенітету та територіальної цілісності України. Формування устоїв Української держави вимагає переосмислення місця і ролі таких механізмів демократії як вільні вибори, незалежне й ефективне правосуддя, побудова збалансованої публічної влади, забезпечення її контрольованості та прозорості, створення професійної патріотичної армії тощо.

Основними завданнями вивчення дисципліни є отримання знань про політико-правовий зміст категорій «народовладдя» і «демократія» в їхніх історичних та інституційних вимірах; визначення основних методологічних засад дослідження народовладдя в державно-правових ученнях України XIX–XX ст.; розкриття форми народовладдя в концептуальних моделях державотворення українських дослідників; з'ясування особливостей ідей народовладдя в умовах становлення капіталізму та кризи інституту кріпацтва в Україні; дослідження ідей народовладдя як ціннісно-світоглядних засад стабілізації національно-правової системи в політико-правових концепціях XX ст..

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати: філософсько-правовий зміст категорій «народовладдя» і «демократія» в їхніх історичних та інституційних вимірах; основні методологічні засади дослідження народовладдя в державно-правових ученнях України XIX–XX ст.; форми народовладдя в концептуальних моделях державотворення українських вчених; особливості ідей народовладдя в умовах становлення капіталізму та кризи інституту кріпацтва в Україні у XIX столітті; ідеї народовладдя як ціннісно-світоглядні засади стабілізації національно-правової системи в політико-правових концепціях сучасності.

вміти: аналізувати особливості функціонування інститутів народного представництва в умовах становлення, функціонування та трансформації державницьких устоїв в Україні у XX–XXI століттях; визначати специфіку народовладдя в радянських і пострадянських формах правління в Україні в соціалістичній, консервативній, націоналістичній та ліберальній ідеологіях; запропонувати нові ідеї утвердження національних інститутів народовладдя в сучасному державотворенні.

Формування знань про сутність, зміст і форми народовладдя у державно-правовому будівництві невід'ємно пов'язано з вивченням магістерського курсу «Народовладдя у державно-правовому будівництві України».

Предметом вивчення є концепт народовладдя в Україні в державно-правових поглядах дослідників XIX–XX ст., сутність народовладної традиції в Україні при з'ясуванні смисложиттєвих цінностей народу та його державних інститутів.

Історіографія радянського етапу розглядала державу безсуб'єктно стосовно народу, а отже, знеособлено і без урахування ціннісно-світоглядних мотивацій різних соціальних груп з їхніми інтересами, потребами, життєвими цілями і мріями. Народоправство не можна розглядати на абстрактно-філософському рівні, без з'ясування ролі народу як суб'єкта історичного розвитку, а тому застосування таких спеціально-наукових методів, як історико-оглядовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий, хронологічно-проблемний та ін., дозволить зрозуміти особливості формування державницької суб'єктності українського народу на різних історичних етапах крізь призму ідей народовладдя.

Навчально-методичний посібник з навчального курсу «Народовладдя у державно-правовому будівництві України» для магістрантів складено з урахуванням досвіду останніх владних ініціатив у сфері реформування регіонального управління та місцевого самоврядування. Глибоке вивчення й оволодіння знаннями курсу «Народовладдя у державно-правовому будівництві України» необхідне магістрантам для того, щоб оволодіти теоретичними знаннями про такі поняття, як ідентифікація держави, самоідентифікація народу й освоєної ним території, що обмежує пізнання національного змісту держави та її інститутів, конкретизувати поняття самоідентифікації української нації на різних стадіях її розвитку.

Навчальний курс передбачає моделювання для студентів проблемних ситуацій, щодо комплексного вивчення форми і змісту народовладних інститутів в історії держави і права України, застосування сучасної державно-правової лексики, яка істотно збагатилася сьогодні внаслідок інкорпорації іншомовних термінів, продукуваних демократичними країнами світу, аналіз ідей народовладдя в державно-правових поглядах дослідників XIX–XX ст. формування концептуального бачення народовладної традиції та функціонування інститутів народовладдя в історії держави і права України.

Методичний посібник створений із врахуванням переходу до європейської Болонської системи оцінювання, навчально-методичні рекомендації та завдання до нього складено з урахуванням тісного зв'язку з уже вивченими студентами навчальними дисциплінами: «ТДП», «Історія України», «ІДПУ», «ІДПЗК» а також юридичними дисциплінами, що стосуються конституційного та адміністративного права.

Навчально-методичний посібник з курсу «Народовладдя у державно-правовому будівництві України» дозволить

знати:

- філософсько-правовий зміст категорій «народовладдя» і «демократія» в їхніх історичних та інституційних вимірах;
- основні методологічні засади дослідження народовладдя в державно-правових ученнях України ХІХ–ХХ ст.;
- форми народовладдя в концептуальних моделях державотворення українських західників і слов'янофілів;
- особливості ідей народовладдя в умовах становлення капіталізму та кризи інституту кріпацтва в Україні;
- ідеї народовладдя як ціннісно-світоглядні засади стабілізації національно-правової системи в політико-правових концепціях.

вміти:

- розкривати особливості функціонування інститутів народного представництва в українських урядах першої половини ХХ ст.;
- аналізувати державно-правові погляди мислителів Західної України ХІХ – першої третини ХХ ст. щодо народовладдя;
- визначати специфіку народовладдя в радянських і пострадянських формах правління в Україні в соціалістичній, консервативній, націоналістичній та ліберальній ідеологіях;
- запропонувати нові ідеї утвердження національних інститутів народовладдя в сучасному державотворенні.

Готуючись до практичного заняття, студент повинен:

1. Опрацювати конспект відповідної лекції.

2. Знайти потрібний матеріал у підручниках та навчальних посібниках і опрацювати його, особливу увагу звернути на джерела до проблеми.

3. Одним з найефективніших способів підготовки до практичних занять є конспектування у спеціальному зошиті законодавчого матеріалу, рекомендованих праць видатних вчених для використання їх під час виступу, що робить відповідь аргументованою і повною.

4. Завдання для самостійної роботи необхідно опрацювати після завершення підготовки до практичних занять, коли повністю опрацьована тема.

СЕМІНАРСЬКІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Історіографія та джерельна база проблеми народовладдя.

(2 год)

Методичні вказівки:

Теоретичне осмислення поглядів науковців різних історичних періодів з історії української держави і права на феномен народовладдя та розробка концептуальної схеми цього інституту влади як цілісного явища – основна мета семінарського заняття. Народовладдя – поняття змістовне і водночас хронологічне. Воно належить історії держави і права України і є продуктом творчої діяльності передових соціальних верств народу, і саме тому в генезі державно-правових інститутів влади прослідковується суб'єктивна сила народу, його воля і практика життєдіяльності.

Питання для обговорення:

1. Поняття «народовладдя» та категоріальний апарат. Проблема народовладдя в історії держави і права України.
2. Державно-правові документи в історії України – як джерела до вивчення та розуміння концепту народовладдя.
3. Історіографія ХІХ століття про народовладний устрій України.
4. Процес критичного переосмислення проблематики народовладдя у сучасній теорії держави і права.
5. Державно-правові погляди провідних істориків ХХ століття на демократизм України.

Контрольні завдання:

1. Визначте категорії «демократичний централізм» у марксистсько-ленінській концепції держави і права.
2. Оцініть сучасний стан наукових досліджень про «народовладдя» в Україні.
3. Визначте науково-правничу визначеність понять і термінів.
4. Проаналізуйте націоналізацію суспільного життя народів, уярмлених імперськими державами.

Література

1. Бунятян К. П. Давнє населення України / К. П. Бунятян. К.: Либідь, 1999. 228 с.
2. Антонович В. Б. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори / Упор. О. Тодійчук, В. Ульяновський. Вст. ст. та коментарі В. Ульяновського. К.: Либідь, 1995. 816 с.

3. Балушок В.Г. Українська етнічна спільнота: етногенез, історія, етномія / В. Г. Балушок; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України. Біла Церква: О. В. Пшонківський, 2008. 304 с.
4. Бевз Т. А. Формування системи народоправства в період діяльності Української Центральної Ради. Т. А. Бевз. Українська Центральна Рада: поступ націєтворення та державобудівництва. К. : Українська Видавнича Спілка, 2002. – 358 с.
5. Верстюк В. Ф. Українська Народна Республіка / В. Ф. Верстюк // Політична система для України : історичний досвід і виклики сучасності. – К., 2008. – 988 с.
6. Голод, Ольга. Позитивні аспекти впровадження реформи децентралізації. *Kolegium redakcyjne*, 2022, 208.
7. Волошенюк, О. В. "Дорадча демократія: модернізація чи криза народовладдя?" *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право 66. 2021. 36-41.
8. Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї. К.: Товариство «Знання» України, 1991. 148 с.
9. Дорошенко Д. Нарис історії України. Львів: Світ, 1991. 573 с.
10. Ivanov, S. B. Аксиологічно-антропологічні засади парламентаризму в Конституції Пилипа Орлика як втілення ідеї народовладдя. *Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2022, 1: 40-49.
11. Ізвіцька, Ганна Вікторівна; Коршун, А. О. Конституційні засади місцевого самоврядування. In: *The 11 th International scientific and practical conference "Modern directions of scientific research development"*(April 20-22, 2022) *VoScience Publisher, Chicago, USA*. 2022. 440 p. 2022. p. 426.
12. Квіткевич, Руслани Борисівни. Механізми впровадження в Україні народовладдя: витоки та сьогодення. 2021.
13. Кравчук, Степан. Правові аспекти впливу на демократію взаємовідносин громадянського суспільства і держави. *Scientific Collection «InterConf»*, 2022, 119: 63-70..
14. Палапа, Н. В.; Нагорнюк, О. М. Децентралізація влади в Україні: посилення демократії та забезпечення народовладдя на основі збалансованого природо-і ресурсокористування. *Збалансоване природокористування*, 2022, 1: 21-28.
15. Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: міфи та правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски» . Г. Півторак. – 2-ге вид., доп. К.: Арістей, 2004. 180 с.
16. Політологія. Кінець ХІХ – перша половина ХХ ст. Хрестоматія / За ред. О. І. Семківа. Львів, 1996. 596 с.

- 17.Стогова, Ольга Володимирівна. Народовладдя через всеукраїнський референдум: новації закону. 2021. PhD Thesis. Сумський національний аграрний університет.
- 18.Сачко, Д. В. Особливості, історія та перспективи сучасного парламентаризму в Україні. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування, 2022, 2: 74-81..
- 19.Сворак С. Д. Політико-правова думка України ХІХ–ХХ століть про народовладдя: Монографія. Івано-Франківськ, 2016. 373 с.
- 20.Сворак С. Д. Народовладний устрій Київської Русі: державно-правовий аспект : монографія / Івано-Франківськ, 2017. – 238 с.
- 21.Тимошенко В. І. Розвиток теорії держави в політико-правовій думці України і Росії (кінець ХІХ – початок ХХ ст.): монографія. В.І.Тимошенко. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2004. 357 с.
- 22.Українське державотворення: не витребуваний потенціал. Словник-довідник / Мироненко О. Н., Римаренко Ю. І. та ін.. К.: Либідь. 557 с.
- 23.Чубатий М. Огляд історії українського права: історія джерел та державного права.–Мюнхен–Київ: Ноосфера, 1994. 224 с.
- 24.Шаульський, М. І. Проблеми Локальної Демократії України В Контексті Законодавчих Ініціатив. Прикарпатський Юридичний Вісник, 2022, 1 (42). 23-26.
- 25.Яненко, Лариса Петрівна. "До науки про народовладдя." 2021.

Тема 2. Ідея народовладдя як фактор стабільності національної правової та політичної системи у державно-правових концепціях початку ХХ ст.

(2 год.)

Методичні вказівки.

Семінарське заняття передбачає вивчення питання народного представництва та його співвідношення з верховною самодержавною владою, проблем парламентаризму, формування виборчої системи та конституційного обмеження монархії. Аналізуючи формування українського національно-державницького світорозуміння, світобачення та світовідчуття магістрантам слід знати, якими та через які стадії прийшла до нас концепція народовладдя та якою мірою вона поєднана з європейськими ідеями демократії. Тому, аналізуючи погляди на логіку демократичних традицій у наукових школах дослідників історії держави і права, треба чітко викристалізувати концептуальні погляди Г. Вернадського на сутність народовладдя Київської Русі.

Питання для обговорення:

1. Трансформація ідей народовладдя в епоху «Великих реформ» та модернізації імператорської влади в Росії.
2. Спростування дослідниками історії держави і права концепції династичної спорідненості московських князів і киеворуських у XIX ст..
3. Оригінальне методологічне тлумачення концепції народовладдя Київської Русі Г. Вернадським.
4. Роль та місце варязького елемента в українському державотворенні.

Контрольні питання:

1. Визначте основне завдання теоретико-правової думки другої половини XIX ст. – початку XX ст.
2. Дайте характеристику двом напрямкам концептуалізації ідей народовладдя.
3. Проаналізуйте працю Г. Вернадського – зразок правдивої історії держави і права українського народу на початковій стадії його націогенезу.
4. Проаналізуйте розроблену Г. Вернадським концептуальну модель державного устрою і права Київської Русі.

Література

1. Бунятян К. П. Давнє населення України / К. П. Бунятян. К.: Либідь, 1999. 228 с.
2. Антонович В. Б. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори / Упор. О. Тодійчук, В. Ульяновський. Вст. ст. та коментарі В. Ульяновського. К.: Либідь, 1995. 816 с.
3. Балушок В.Г. Українська етнічна спільнота: етногенез, історія, етномія / В. Г. Балушок; Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України. Біла Церква: О. В. Пшонківський, 2008. 304 с.
4. Бевз Т. А. Формування системи народоправства в період діяльності Української Центральної Ради. Т. А. Бевз. Українська Центральна Рада: поступ націєтворення та державобудівництва. К. : Українська Видавнича Спілка, 2002. – 358 с.
5. Верстюк В. Ф. Українська Народна Республіка / В. Ф. Верстюк // Політична система для України : історичний досвід і виклики сучасності. – К., 2008. – 988 с.
6. Голод, Ольга. Позитивні аспекти впровадження реформи децентралізації. *Kolegium redakcyjne*, 2022, 208.
7. Волошенюк, О. В. "Дорадча демократія: модернізація чи криза народовладдя?" Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право 66. 2021. 36-41.

8. Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї. К.: Товариство «Знання» України, 1991. 148 с.
9. Дорошенко Д. Нарис історії України. Львів: Світ, 1991. 573 с.
10. Ivanov, S. V. Аксиологічно-антропологічні засади парламентаризму в Конституції Пилипа Орлика як втілення ідеї народовладдя. *Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2022, 1: 40-49.
11. Ізвіцька, Ганна Вікторівна; Коршун, А. О. Конституційні засади місцевого самоврядування. In: *The 11 th International scientific and practical conference “Modern directions of scientific research development”* (April 20-22, 2022) BoScience Publisher, Chicago, USA. 2022. 440 p. 2022. p. 426.
12. Квіткевич, Руслани Борисівни. Механізми впровадження в Україні народовладдя: витоки та сьогодення. 2021.
13. Кравчук, Степан. Правові аспекти впливу на демократію взаємовідносин громадянського суспільства і держави. *Scientific Collection «InterConf»*, 2022, 119: 63-70..
14. Палапа, Н. В.; Нагорнюк, О. М. Децентралізація влади в Україні: посилення демократії та забезпечення народовладдя на основі збалансованого природо-і ресурсокористування. *Збалансоване природокористування*, 2022, 1: 21-28.
15. Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: міфи та правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». Г. Півторак. – 2-ге вид., доп. К.: Арістей, 2004. 180 с.
16. Політологія. Кінець ХІХ – перша половина ХХ ст. Хрестоматія / За ред. О. І. Семківа. Львів, 1996. 596 с.
17. Стогова, Ольга Володимирівна. Народовладдя через всеукраїнський референдум: новації закону. 2021. PhD Thesis. Сумський національний аграрний університет.
18. Сачко, Д. В. Особливості, історія та перспективи сучасного парламентаризму в Україні. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*, 2022, 2: 74-81..
19. Сворак С. Д. Політико-правова думка України ХІХ–ХХ століть про народовладдя: Монографія. Івано-Франківськ, 2016. 373 с.
20. Сворак С. Д. Народовладний устрій Київської Русі: державно-правовий аспект : монографія / Івано-Франківськ, 2017. – 238 с.
21. Тимошенко В. І. Розвиток теорії держави в політико-правовій думці України і Росії (кінець ХІХ – початок ХХ ст.): монографія. В.І.Тимошенко. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2004. 357 с.
22. Українське державотворення: не витребуваний потенціал. *Словник-довідник / Мироненко О. Н., Римаренко Ю. І. та ін.*. К.: Либідь. 557 с.

23. Чубатий М. Огляд історії українського права: історія джерел та державного права.–Мюнхен–Київ: Ноосфера, 1994. 224 с.
24. Шаульський, М. І. Проблеми Локальної Демократії України В Контексті Законодавчих Ініціатив. Прикарпатський Юридичний Вісник, 2022, 1 (42). 23-26.
25. Яненко, Лариса Петрівна. "До науки про народовладдя." 2021.

**ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ
«НАРОДОВЛАДДЯ У ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОМУ БУДІВНИЦТВІ
УКРАЇНИ»**

1. Науково-правнича визначеність поняття «народовладдя»
2. Концепт «народовладдя» та «держави», порівняльно-правовий аспект
3. Термін «народовладдя» та «народоправство»
4. Політико-правова думка України про правову державу та участь народу в законодавчому процесі
5. Історичні форми народовладдя в історії держави і права України
6. Теоретико-правова думка України про «народ» та «народовладдя»
7. Народовладдя як основний принцип національно-державного устрою України
8. Народовладний устрій у першій українській державі
9. Початок дослідження традицій народовладдя в українській історико-правовій науці
10. Розуміння народовладдя представниками декабристського руху
11. Українська дворянська інтелігенція про ідеологію європейського просвітництва
12. Формування ідеології анархізму
13. Концепція перебудови суспільства в українській політико-правовій думці
14. Теорія анархо-синдикалізму та анархо-комунізму в державно-правовій думці України
15. Національне самопізнання українського народу на початку ХІХ століття
16. Українські дослідники про державницькі традиції та правовий статус українських земель у складі Росії та Австро-Угорщини
17. Україна в складі Росії – провінція чи колонія
18. М. Муравйов про джерела верховної влади в Україні
19. «Закон Божий» М. Костомарова про народовладдя
20. М. Драгоманов про народоправство у федерації
21. М. Драгоманов про організацію самоврядування та можливості впливу на державні структур

22. Г. Кониський про феномен народовладдя в Україні
23. Західники і слов'янофіли про монархічну владу
24. Москвофіли, полонофіли та українофіли про народовладдя
25. М. Драгоманов про офіційну імперську історіографію
26. М. Драгоманов – творець теорії про окремішність української історії
27. Традиції козацького самоврядування в державно-правових поглядах М. Драгоманова
28. Теорія консерватизму про народовладдя
29. Григорій Вернадський про народовладні інститути в Україні
30. М. Карамзін про ліквідацію народовладного устрою в Київській Русі
31. М. Грушевський про державно-правовий устрій козацького періоду
32. Народовладдя і демократія у загальнодержавному регіональному та державному масштабі
33. Концепт народовладдя в теорії українського лібералізму
34. Російська імперська історіографія про народовладний устрій в Україні
35. Народовладдя у розробці та реалізації державної регіональної політики
36. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації
37. Регіоналізм та централізм як засоби управління і самореалізації
38. Зміцнення демократії через суверенізацію народу у формуванні основних інститутів державної влади
39. Народовладдя в умовах побудови правової держави
40. Народовладдя у державно-правових концепціях українського націоналізму
41. Демократизм в умовах формування громадянського суспільства